

Milena Mulders

Sloveense migranten in de Limburgse mijnstreek: verenigingsleven en internationale politiek

In februari 2009 verscheen het prachtige boek. Met de buik het brood achterna. Mijn Sloveense geschiedenis bij uitgeverij Aksant.¹ Het is geschreven door Milena Mulders, die na het overlijden van haar Sloveense moeder op zoek ging naar de geschiedenis van de Slovenen in Limburg. Sloveense mijnwerkers kwamen vanaf 1905 naar de mijnstreek. Zij behoren daarmee tot de oudste twintigste-eeuwse migrantengroepen in Nederland.² Milena's zoektocht kwam tussen 2004 en 2006 in een stroomversnelling door haar deelname aan het project Culturele Spoorzoekers, een initiatief van het Centrum voor de Geschiedenis van Migrantengroepen, in samenwerking met het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) en het Landelijk Inspraakorgaan Zuideuropeanen (Lize). De bedoeling was om het culturele erfgoed van migranten op te sporen en vast te leggen. In het begin kwam dat neer op het verzamelen van foto's uit privé-albums en de verhalen die daar bij hoorden. De deelnemers waren afkomstig uit Slovenië, Servië, Bosnië en Macedonië, maar ook uit Spanje, Griekenland en Italië. En dan blijkt dat er meer aan de hand is:

Door één confrontatie begreep ik dat het nodig was om me serieuzer in het verleden te verdiepen. Het gebeurde tijdens een bijeenkomst van de groep spoorzoekers. Ik had foto's over de tafels uitgespreid, zodat iedereen ze goed kon zien. Er was veel enthousiasme over de bijzondere kwaliteit, tot een Bosnische jongen die erg veel heeft meegemaakt er zomaar uitgooide: 'Allemaal collaborateurs!' Op dat moment explodeerde het bij elkaar gekomen groepje van Zuideuropeanen en moesten de Spanjaarden, de Grieken en de Italianen toezien hoe wij tekeer gingen. Eén Macedonische riep verontwaardigd dat 'de oorlog in Joegoslavië zó was uitgebroken'. [...] Ik was woest. Niet omdat wat er gezegd was volstrekt onwaar was, maar omdat het zo plotseling kwam en de opmerking iets in mij raakte.

Uit het boek van Milena Mulders blijkt dat de lotgevallen van de Slovenen in Zuid-Limburg nauw verbonden waren met de bewogen geschiedenis van Slovenië in de internationale politieke arena. Hun verhalen voerden haar naar de grote Europese conflicten van de twintigste eeuw. Die hadden ook invloed op het verenigingsleven van de Slovenen in Limburg. Tijdens de eerste fase van hun vestiging in Limburg oefenden de katholieke kerk in Slovenië en die in Nederland veel invloed uit. Vanaf 1940 deden ook de Duitse autoriteiten in Slovenië en in Nederland hun gezag gelden

¹ Milena Mulders, *Met de buik het brood achterna. Mijn Sloveense geschiedenis* (Amsterdam 2009). Het boek is verkrijgbaar bij het SHCL.

² R. Dieteren, *De migratie in de mijnstreek 1900-1935: een sociaal-historische studie* (Maastricht 1959); P. Brassé en W. van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten; Drie generaties Polen, Slovenen en Italianen in Heerlen* ('s-Gravenhage 1980); Serge Langeweg, 'Bekende burens en verre vreemden. Buitenlandse arbeiders in de Nederlandse steenkolenmijnen, 1900-1974', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 5 (2008) nr. 3, 53-79.

en na de bevrijding vooral de Joegoslavische communisten onder Tito. Maar ook de Sloveense katholieke kerk bleef zich met de Slovenen in de mijnstreek bemoeien. Over deze aspecten van de Sloveense migratiegeschiedenis gaat het nu volgende artikel. Voor meer informatie over de Sloveense aanwezigheid in Zuid-Limburg verwijzen wij graag naar het boek zelf.

[Redactie]

Herkomstgebied Slovenië

De eerste Slovenen in Nederland bezaten niet de Sloveense of de Joegoslavische nationaliteit, maar de Oostenrijkse. Dat komt omdat de meeste Sloveens spreken tot 1918 in het Oostenrijkse deel van de Oostenrijks-Hongaarse Dubbelmonarchie woonden.³ Ook woonden ze in het oostelijk aangrenzende Hongaarse gebied en in het westelijk aangrenzende deel van Italië. In taalkundig opzicht ging het om een redelijk homogene groep. Alleen rondom Gottschee (Kočevje in het Sloveens) lag een Duits taaleiland en in de steden woonden Duitstaligen. Met uitzondering van een kleine protestantse groep in Hongarije behoorden zij tot de rooms-katholieke kerk.

De Sloveens spreken zijn zich pas vrij laat als een zelfstandige gemeenschap gaan zien. Aan het eind van de achttiende eeuw ontstond bij enkele intellectuelen belangstelling voor de volkstaal die in 1811 voor het eerst als Sloveens werd aangeduid en in 1845 werden de eerste liederen in die taal ten gehore gebracht op het toneel.⁴ Het duurde tot 1912 voor er stemmen opgingen voor politieke onafhankelijkheid. De Eerste Wereldoorlog bracht dit streven in een stroomversnelling. Na afloop werden nieuwe staatkundige grenzen getrokken. Voor de Sloveens spreken kwam het erop neer dat een niet onaanzienlijke minderheid - 258.944 mensen in 1921 - voortaan binnen Italië viel, terwijl de grote meerderheid - 1.054.000 in datzelfde jaar, waaronder de kleine Duitstalige minderheid - de band met Oostenrijk verbrak.⁵ Voor het eerst vormde Slovenië één administratieve eenheid, en wel binnen het op 1 december 1918 uitgeroepen Koninkrijk van Serviërs, Kroaten en Slovenen, met Belgrado als hoofdstad. Op 3 oktober 1929 werd dit omgedoopt in het Koninkrijk Joegoslavië (of Zuidslavië), dat met de Duitse inval van 1941 zou ophouden te bestaan. Buiten Joegoslavië woonden er Sloveens sprekenden in het zuiden van Karinthië (in de Republiek Oostenrijk), in Hongarije en in Italië.

Op 6 april 1941 vielen de Duitsers Joegoslavië binnen; elf dagen later capituleerde de regering. Vervolgens werd het land in stukken opgedeeld, wat niet zonder gevolgen bleef voor de Sloveens sprekende bevolking. Het meest ooste-

3 L. Benson, *Yugoslavia. A Concise History* (Houndmills 2001) en C. Rogel, *The Slovenes and Yugoslavism 1890-1914* (New York 1977).

4 *Ibidem*, 3, 13.

5 M. Pislar Fernandez, *Slovenci v železni Loreni (1919-1939) skozi družinske pripovedi. Slovènes en Lorraine du fer (1919-1939) à travers des récits de familles* (Ljubljana 2004) 167. Het gaat hier om het gebied rondom Triëst: G. van der Boomen, *Twistappel Triëst* (Amsterdam 1953).

Kaart van de situatie na het uiteenvallen van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie in 1918.

Bron: wikipedia.

lijke deel van Slovenië kwam in handen van Hitlers Hongaarse bondgenoten; de zuidelijke helft van Krain (Krajnska), inclusief Ljubljana, veranderde in een Italiaanse provincie. Het overgebleven deel, waar in die tijd ongeveer 775.000 mensen woonden, werd net als voor de onafhankelijkheid deel van Oostenrijk en werd na de zogenaamde *Anschluss* in 1938 deel van Duitsland. Het zuiden van Stiermarken (Štajerska), net als het noorden van Krain en het zuiden van Karinthië (Koroška), werden dus Duits.⁶

Het gros van de Slovenen kwam daarmee van de ene op de andere dag onder burgerlijk Duits bestuur terecht. Niet dat de gebieden integraal deel van Duitsland uitmaakten, want daarvan waren ze gescheiden door een 'voorlopige politiegrens'. Het was de bedoeling om de helft van de 775.000 ingelijfde Slovenen zo snel mogelijk *auszusiedeln*, wat erop neerkwam dat ze plaats moest maken voor échte Duitsers. Al meteen op 26 mei 1941 begonnen de deportaties van Slovenen naar Servië en Kroatië, maar toen het verzet daar in de herfst serieuze vormen aannam, gooiden de Duitsers het roer om. Slovenen die langs de grens van het Kroatische en van het Italiaanse deel van het land woonden, werden nu systematisch naar kampen in Sudetenland en Silezië getransporteerd. Toen de Italianen zich in september 1943 uit de oorlog terugtrokken, bezetten de Duitsers niet alleen het schiereiland Istrië, maar ook het Italiaanse deel van Slovenië. Dit kwam dus onder militair bestuur terecht. Naast het uitoefenen van terreur probeerden de Duitsers collaborateurs te werven onder de bezette

6 M. Seckendorf (red.), *Die Okkupation des deutschen Faschismus in Jugoslawien, Griechenland, Albanien, Italien und Ungarn 1941-1945* (Berlijn/Heidelberg 1992) 33-35, 43, 45, 48, 145, 200.

volkeren. De combinatie van beide tactieken tekende de laatste anderhalf jaar van de oorlog.⁷

Na de oorlog ontstond er een nieuwe situatie in Joegoslavië. De communistische partizanen onder maarschalk Tito werden als bevrijders binnengehaald en vestigden met geweld een nieuwe Joegoslavische Federatie, waarin Slovenië als deelrepubliek werd opgenomen. Slovenië bleef (het overigens rijkste) deel van Joegoslavië tot er in 1990 vrije verkiezingen werden gehouden. In Slovenië won de onafhankelijkheidspartij. Op 23 december vond er een volksraadpleging plaats: 88,5 procent van de bevolking sprak zich uit voor een zelfstandig Slovenië en in juni 1991 scheidde de deelrepubliek zich definitief af van Joegoslavië. Al deze politieke ontwikkelingen hadden hun invloed in de Sloveense gemeenschap in Limburg.

Sloveens verenigingsleven in Limburg voor de Tweede Wereldoorlog

De St. Barbara-verenigingen

De eerste Sloveense vereniging in Limburg werd al vóór de Eerste Wereldoorlog opgericht in Brunssum, onder de naam *Oostenrijkse Muziekvereniging*. Dat is althans hoe emigrant Franc Selič het zich herinnert. De vereniging zou in 1926 ter ziele zijn gegaan. In de archieven zijn er geen sporen van teruggevonden.⁸ Er was volgens Franc Selič toen nog geen sprake van kerkelijke bemoeienis. Dat veranderde toen het aantal Slovenen in de jaren twintig aanzienlijk toenam. Het initiatief tot de oprichting tussen 1926 en 1931 van maar liefst acht Sloveense verenigingen van Sint Barbara ging uit van het land van herkomst. Naar aanleiding van de grootscheepse emigraties sinds het einde van de negentiende eeuw was in 1903 de Sint Rafaël Vereniging voor de Bescherming van Emigranten (*Družba Sv. Rafaela*, ook wel *Rafaelova Družba*) opgericht.⁹ Deze katholieke vereniging wilde geloof en vaderlandsliefde onder Slovenen in het buitenland bevorderen door het sturen van priesters naar plaatsen waar landgenoten geconcentreerd woonden. Zij hield niet alleen godsdienstoefeningen, maar hielp ook bij het opzetten van eigen verenigingen. De betrokkenheid van de kerk in het moederland ging dus verder dan alleen de bevordering van het zielenheil van de mijnwerkers en hun gezinnen. Zij ging er, net als de mensen zelf, vanuit dat hun verblijf in het buitenland tijdelijk zou zijn en wilde voorkomen dat emigranten ten prooi zouden vallen aan wat naderhand ging heten 'on-Sloveense ideeën'.¹⁰

7 *Ibidem*, 139, 170-171, 200-201, 206, 253-254.

8 Deze vereniging komt in de literatuur voor als Sloveens-Oostenrijkse St. Barbaravereniging (Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 46) en als Oostenrijks-Sloveense vereniging (*Ibidem*, 50), waarschijnlijk aan dezelfde bron ontleend: brochure *Naši v Holandiji*, 8. IISG, SAL, 132, 67.

9 M. Drnovšek, 'The attitudes of the state and the Catholic Church towards Slovenian emigration', in: *Historical and cultural perspectives on Slovenian Migration* (Ljubljana 2007) 19-23, 28; Pislar Fernandez, *Slovenci v železni Loreni*, 177.

10 F. van Krevel, 'Sloveense communisten en sympathisanten in de Mijnstreek rond 1930', *Land van Herle* 2 (1999); Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 50-51.

De vaandels van de Sloveense Sint-Barbaraverenigingen in Limburg, ca. 1933. HBM, collectie Sint-Barbara.

In juni 1926 stuurde de Organisatie van Sint Rafaël voor het eerst een geestelijke naar de mijnstreek in Limburg: pater Alojzij Pohar, de overste van een missionarissenorde, gevestigd in het klooster St. Jožef bij Celje.¹¹ Op 4 juli richtte hij in Brunssum de eerste St. Barbara-vereniging op: Sint Barbara gold van oudsher als patrones van de mijnwerkers. Na 1926 volgden vergelijkbare initiatieven in andere gemeenten waar zich Slovenen hadden gevestigd. Dat leidde tot St. Barbara-verenigingen in Heerlen (eveneens in 1926), Lutterade-Geleen (1927), Eygelshoven (1927), Hoensbroek (1929), Spekholzerheide (1930), Chevremont (1931) en Nieuwenhagen (1931).¹²

In 1927 verkeerde kapelaan Wingolf of Vinko Zor (ook gespeld Sorr), de toenmalige secretaris van het Cultureel-educatief Verbond (*Prosvetna Zveza*) te Ljubljana, een korte periode onder zijn landgenoten in Zuid-Limburg.¹³ Zor, die later deken van Ljubljana zou worden, bracht de eerste Barbara-verenigingen op 24 juli 1927 bijeen op een Sloveense katholiekenbijeenkomst in Heerlen - in de kerk aan de Sittarderweg. Aan deze dag namen ruim 200 mensen deel - de kinderen niet meegerekend.¹⁴ Op deze katholiekendag uitte men voor het eerst

¹¹ Het navolgende is gebaseerd op de brochure *Naši v Holandiji*, tenzij anders vermeld. IISG, SAL, 132, 67.

¹² De laatste vereniging heeft slechts kort bestaan. Hij ontbreekt in Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*.

¹³ E-mail van Zuster Maria Assunta, archivaris van de Zusters Karmelietessen van het Goddelijke Hart van Jezus te Heerlen, 20-02-2008. Zij baseert zich op de Kroniek van de orde. Zor was op 12 juni 1927 even kort in de mijnstreek geweest om op 25 juli weer terug te komen.

¹⁴ R. Dieteren O.F.M., en W.P. de Leeuw O.F.M., *50 jaar zielzorg rond de mijn 1910-1960. Gedenkschrift bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van kerk en klooster der Paters Minderbroeders aan de Sittarderweg te Heerlen* (Heerlen 1960) 78 ('Kroniek van kerk en klooster').

openlijk het verlangen naar een vaste Sloveense priester. Waarschijnlijk heeft de Sloveense kerk daarvoor de hulp van het bisdom Roermond ingeroepen. Het lag voor de hand om die taak toe te bedelen aan de Franciscanen, die speciaal voor de zielzorg naar de mijnstreek waren gehaald. Een van hen, pater Teotim van Velzen, kwam voor het eerst met Slovenen in aanraking in 1924.¹⁵

Pater Teotim kwam oorspronkelijk uit Delft, waar hij in 1885 werd geboren als Petrus Josephus van Velzen. In 1904 trad hij te Alverna in de orde van de Franciscanen of Minderbroeders, om op 26 maart 1911 in Weert tot priester te worden gewijd. Vanaf toen heette hij Theotimus of Teotim.¹⁶ Hij sprak de Sloveense taal aanvankelijk niet, maar bezat een stukgebladerd woordenboek.¹⁷ In 1932 bezocht Teotim op initiatief van de toenmalige Sloveense aalmoezenier Drago Oberžan voor het eerst het vaderland van zijn parochianen, ook om de taal te leren. Hij verbleef er enkele maanden en reisde onder meer naar Sarajevo, Mostar, Dubrovnik, Ljubljana en Belgrado.¹⁸ Zijn inzet valt het beste te omschrijven als sociaal werk, maar dan in de breedste zin van het woord. Zo adviseerde hij gezinnen en hielp hij bij werk en ontslag. Hij trad op als bemiddelaar in conflicten met mijndirecties en assisteerde bij het invullen van formulieren, maar ook bij het verlengen van een rijbewijs of als iemand een woning nodig had. Hij trouwde mensen gratis bij hem in de kerk en gaf hun twee rijksdaalders en een gratis maaltijd toe. Voor mensen die weinig hadden, regelde hij dat ze bij restaurants gratis overgebleven eten konden ophalen.¹⁹

De Zveza

Van meet af aan werkten de plaatselijke Barbara-verenigingen samen, maar voor de coördinatie van de gezamenlijke activiteiten werd op 22 juni 1928 het 'Verbond van Joegoslavische St. Barbara-verenigingen' in het leven geroepen, kortweg: de *Zveza* (het Verbond). Vanaf het begin van de jaren dertig organiseerde de *Zveza* in de mijnstreek ieder jaar een aantal gezamenlijke activiteiten, zoals de paasviering of *Vstajenje* (de opstanding) en Moederdag.²⁰ Andere gezamenlijke activiteiten waren bedevaarten, reizen naar het vaderland, en de viering van de (Joegoslavische) nationale feestdag op de eerste zondag van december.

Behalve het organiseren en coördineren van gezamenlijke activiteiten zette de *Zveza* zich in voor sociale rechten. Qua type organisatie leek de Sloveense bond sterk op de R.K. Werkliedenbond, waarmee zij ook samenwerkte en waarin

15 *Neerlandia Seraphica; van het leven en werken onzer provincie*, jaargang 22 (Weert 1952) 182-185. IISG, SAL, 181.

16 *Limburgsch Dagblad*, 30 juni 1951: 'Slovenen vieren zondag feest om hun pater Teotimus'.

17 *Neerlandia Seraphica*, jaargang 22, 182-185. IISG, SAL, 181.

18 Brieven van pater Teotim in het kader van de Sloveense zielzorg periode 1930-1939, brieven 7 juni 1932 en 16 juli 1932 en ongedateerd. Rijksarchief Utrecht, Archief van het Provinciaal-laat van de Minderbroeders in Nederland, inv.nr. 3199.

19 De opmerkingen over het gratis trouwen en de maaltijden zijn afkomstig uit IISG, SAL, 80, interview Brassé met Franz Obrez op 6 september 1979. Overige informatie uit diverse interviews.

20 Brochure *Zvon*, 13. IISG, SAL, 28.

zij op den duur zelfs opging.²¹ In de praktijk leek het werk van de bond echter veel op wat de afzonderlijke St. Barbara-verenigingen ook al deden, zoals het bieden van hulp bij aanpassingsproblemen en het ondersteunen bij werkloosheid. Volgens Slavko Sterman ging het steeds om individuele gevallen voor wie men een oplossing probeerde te vinden. Zij werden dan naar de juiste instanties doorverwezen of konden terecht bij pater Teotim, die met zijn netwerk van contacten het meeste voor individuele Slovenen kon bereiken.²² Ook beheerde de bond een ondersteuningsfonds voor hulpbehoevenden en was het mogelijk betrokken bij het tot stand brengen van internationale conventies tussen Nederland en Joegoslavië. De bedoeling daarvan was om de opgebouwde pensioenrechten en invaliditeitsuitkeringen te garanderen bij terugkeer.²³

Zang en dans

Wie het Sloveense verenigingsleven in willekeurig welk land bestudeert, komt niet om zijn zangkoren heen.²⁴ Men zong niet alleen in koorverband, maar ook gewoon onder elkaar bij mensen thuis, aan de eettafel en in gezelschap van landgenoten. Als *duhovnik Slovencev* (zielzorger van de Slovenen) nam pater Teotim het initiatief tot de oprichting van diverse koren, mede om zijn missen op te luisteren met Sloveense zang,²⁵ waaronder in Heerlen het koor *Slovensko Pevsko Društvo 'Zvon'* (de Sloveense zangvereniging 'de Klok'). Aanvankelijk maakte dit deel uit van de St. Barbara-vereniging Heerlen, maar aan het eind van de jaren dertig maakte Zvon zich daarvan los om door te gaan als een zelfstandige vereniging met een eigen bestuur, eigen statuten en een eigen kas.

Naast *Zvon* bestonden er jeugdkoren in Heerlerheide en Hoensbroek. De zangkoren maakten voor de oorlog allemaal deel uit van de bestaande St. Barbara-verenigingen. Daarnaast ontwikkelden lokale afdelingen van de Heilige Barbara ook eigen culturele activiteiten.²⁶ Zo had de Brunssumse tak een

21 Brassé, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 50. De *Zveza* werd geïncorporeerd in de R.K. Werkliedenbond.

22 Pater Teotim stak veel tijd in het opdoen en onderhouden van professionele contacten in Nederland en in Joegoslavië, getuige zijn briefwisseling met pater Reverende uit de periode 1930 tot en met 12 juli 1939. Rijksarchief Utrecht, Archief van het Provinciaalarchief van de Minderbroeders in Nederland. Zo schrijft hij vanuit Ljubljana in een brief van 17 juli 1932 dat hij Belgrado zal bezoeken om er 'enige zaken te regelen voor de ontslagene op de mijn'. Pater Teotim schijnt (volgens informanten uit de Sloveense kring) een schoolkameraad te zijn geweest van Cornelis Raedts, mijnbouwkundig (hoofd)ingenieur van de Oranje Nassau mijnen en van 1951 tot 1964 directeur van dat bedrijf. Raedts was na de oorlog beschermheer van de St. Barbara-vereniging Heerlerheide-Brunssum.

23 Brochure *Naši v Holandiji*; Van Krevel, 'Sloveense communisten', *Het Land van Herle*, 55. Hij noemt de *Zveza* niet, maar vermoedelijk gaat het hier wel om deze Sloveense bond.

24 In die tijd kwamen Slovenen ook in Frankrijk in cafés bijeen om te zingen. Zie Píslar Fernandez, *Slovenci v železni*, 242-243.

25 Het navolgende is gebaseerd op de brochure van *Zvon* (1979). IISG, SAL, 28. In 1938 bestond het zangkoor 'Slavcek' 10 jaar. Bij deze gelegenheid verscheen er een brochure met daarin foto's van onder meer de jonge koning Peter, de consuls Miličić en Dupont, de burgemeester van Kerkrade en pater Teotim van Velzen. IISG, SAL, 134. Zie ook: IISG, SAL, 80, interview Brassé met S. Selič op 24 januari 1980: 7. De brochure *Naši v Holandiji* geeft acht St. Barbara-verenigingen met een eigen kerkkoor: IISG, SAL, 132, 67.

26 Het navolgende is gebaseerd op de brochure *Naši v Holandiji*, tenzij anders vermeld.

Een Sloveense 'Tamburica' tijdens een optreden in zaal Nols te Eygelshoven, 1947. HBM, collectie Konte.

fanfarekorps, dat later opging in een Nederlands muziekgezelschap. In Geleen speelde een symfonieorkest, een muzikaal gezelschap van strijkers, blazers en slagwerkers. Ook waren er van meet af aan groepjes *tamburica*, een typisch Joegoslavisch snaarinstrument met een lange hals - een soort luit -, onder andere in Brunssum, Geleen en Eygelshoven.

Vóór de oorlog waren er geen aparte verenigingen voor toneel, maar drama hoorde wel echt bij het Sloveense culturele leven. Toneelspel vormde een vast onderdeel van het jaarlijks terugkerende programma ter ere van de viering van de nationale feestdag. Ook bij andere speciale gelegenheden waren er standaard opvoeringen. In 1979 vertelde Slavko Sterman aan de antropologen Paul Brassé en Willem van Schelven, dat er vóór de oorlog al een dansgroepje binnen de Barbara had bestaan. Iedere St. Barbara-vereniging organiseerde jaarlijks een wijndruivenbal, een manier om de verenigingskas te spekken.²⁷ Voor dit feest werden slingers gemaakt van klimop, met zakjes druiven erin. Ter afsluiting van ieder wijndruivenbal kozen de aanwezigen een druivenkoningin. Het dansfeest met *live* muziek is ook altijd toegankelijk geweest voor Nederlanders en andere niet-Slovenen. Daarentegen was het gezamenlijk vieren van Moederdag een besloten activiteit.²⁸

²⁷ Brochure *Zvon*, 15. IISG, SAL, 28.

²⁸ IISG, SAL, 80, interview Brassé met Pouch op 12 september 1979. Ook op 11 november, de feestdag van Sint Maarten (*Martinov Dan*), stonden de Sloveense feestelijkheden open voor Nederlanders; IISG, SAL, 80, Interview Brassé met Godec op 30 augustus 1979. Het wijndruivenbal was een Sloveense traditie die de Limburgers overnamen. Vergelijk het bericht op het internet van een buurtvereniging in Heerlerheide die in 1976 een wijndruivenbal organiseerde (www.kenkbloebaum.nl). De Limburgers hebben daarnaast Sloveense Wienermuziek en sommige volksliedjes overgenomen.

Zielzorg en onderwijs

In 1930, dus vlak voor de gevolgen van de wereldcrisis in Zuid-Limburg voelbaar werden, bevonden zich in de mijnstreek meer Slovenen dan ooit. Vanaf dat jaar werd ook de incidentele bemoeienis van het moederland met zijn emigranten omgezet in een permanente door het aanstellen van de Sloveense geestelijke Drago Oberžan als missionaris onder de Limburgse Slovenen. Met zijn komst konden zij voor het eerst terecht bij een priester met wie ze in hun landstaal konden praten en biechten. Drago Oberžan werkte nauw samen met pater Teotim. Wanneer mensen problemen hadden, bijvoorbeeld met het invullen van Nederlandse formulieren, wisten ze nog altijd pater Teotim te vinden, maar Oberžan stond hun bij met papieren in de moedertaal. In de jaren voordat in Heerlen een Joegoslavisch consulaat was gevestigd, stond er bij zijn woonhuis altijd een lange rij mensen te wachten - soms wel urenlang.²⁹

Drago Oberžan hield zelfstandig kantoor aan huis en was 's middags altijd op pad. Dan legde hij huisbezoeken af of hij ging bij ziekenhuizen langs. Iedere zondagochtend las hij op twee plaatsen in de mijnstreek de mis met een preek. Ook leidde hij in de acht grootste koloniën iedere maand kerkdiensten in de Sloveense taal, en vertoonde hij in de wintermaanden films of dia's. Daarnaast gaf hij Sloveense les en was hij redacteur en oprichter van het maandblad *Rafael*, bedoeld voor Sloveense emigranten in Noordwest-Europa.³⁰ Het eerste nummer verscheen in januari 1930 en werd door meer dan de helft van de Slovenen in Limburg besteld. In de jaren 1930, 1931 en 1934 vonden onder leiding van Oberžan grootschalige Sloveense missieoefeningen plaats in aanwezigheid van Sloveense aalmoezeniers, die speciaal voor die gelegenheid naar Nederland waren gehaald. Gedurende een aantal dagen werden intensieve godsdienstoefeningen gehouden voor zoveel mogelijk gelovigen. Om deel te kunnen nemen aan de kerkdiensten mochten alle Sloveense mijnwerkers hun 'schichten' ruilen. Er werden autobussen ingezet om de arbeiders van de koloniën naar de kerk te vervoeren.³¹

In die tijd kwam er ook het Sloveense onderwijs tot stand.³² Verspreid over de mijnstreek zijn tussen 1932 en 1939 cursussen Sloveens gegeven door Marija Ažman, een speciaal aangestelde Sloveense 'onderwijzeres voor emigratie'. Het Joegoslavische consulaat had haar op 24 september 1932 naar Nederland gehaald. Zij stelde in 1932 vast dat 329 Joegoslavische kinderen in totaal 47 Nederlandse scholen bezochten. Bijna al deze kinderen - 297 om precies te zijn - bracht zij nog in datzelfde jaar bij elkaar in elf taalcursussen.³³ Die werden wekelijks in de namiddag of avond gegeven in tien verschillende koloniën in Heerlen (Heerlerheide en Nieuw Einde), Brunssum, Hoensbroek, Lutterade,

29 Brochure *Naši v Holandiji*. IISG, SAL, 132, 67.

30 De naam verwijst naar de in 1903 opgerichte *Družba Sv. Rafaela*.

31 Brochure *Naši v Holandiji*. IISG, SAL, 132, 67.

32 *Ibidem*.

33 Drnovšek heeft het in zijn artikel over de Sloveense onderwijzers voor emigratie, opgenomen in *Izseljenec Žiljenske zgodbe Slovencev po Svetu* van oktober 2001 (pagina 85), over ongeveer 250 Sloveense kinderen en een aantal Kroatische kinderen die in Nederland les kregen van Marija Ažman. IISG, SAL, 141.

Eygelshoven, Nieuwenhagen, Lauradorp, Chevremont en Spekholzerheide. De cursussen vonden plaats in Nederlandse scholen, in Sloveense cafés, bij de mensen thuis of in lokalen van de R.K. Werkliedenbond.

De cursussen zelf hielden veel meer in dan taalles alleen. Het waren eerder opvoedkundige cursussen waarbij ook aardrijkskunde en geschiedenis van het land van herkomst als middelen dienden om de kinderen voor te bereiden op hun toekomst in Joegoslavië. Zij studeerden liedjes in en leerden versjes van buiten, die ze tijdens bijeenkomsten en vieringen ten gehore brachten. Voor meisjes in Brunssum, Heerlerheide, Nieuw Einde en Eygelshoven van boven de leerplichtige leeftijd was er *Dekliški Krožek*, de meisjeskring, die ook onder leiding stond van Marija Ažman en later van de Sloveense zuster Justina Višner. De meisjes traden op tijdens feesten en bijeenkomsten, waar ze volksliederen zongen, toneel speelden en de *Kolo* (een Slavische reidans) dansten in klederdicht die ze zelf borduurden.

Sloveense communisten

Bij al deze katholieke dadendrang zou bijna worden vergeten dat Slovenen zich ook op een geheel andere manier organiseerden, zowel in Slovenië als in de emigratielanden, dus ook in Nederland. Tijdens zijn bezoek aan Zuid-Limburg in de zomer van 1927 constateerde kapelaan Vinko Zor dat niet meer dan de helft van de 1000 Sloveense mijnwerkers praktiserend katholiek was.³⁴ Hij suggereerde hiermee dat de helft van de emigranten buiten de kerk stond en dat Sloveense geestelijken hier nog heel wat missiewerk te verrichten hadden. Dat gold in het bijzonder voor de communisten.

De Communistische Partij van Joegoslavië werd opgericht in april 1919. Zij sloot zich aan bij de Derde Internationale en organiseerde in juli van dat jaar een algemene staking. Ook behaalde zij aanzienlijke successen in plaatselijke en landelijke verkiezingen. In het eerste nationale parlement van 1920 bezette de partij de derde plaats. Het jaar daarop werd de partij echter verboden en ging ze ondergronds. Ook de Sloveenstalige communisten in Italië kregen het moeilijk, vooral na de vestiging van de fascistische dictatuur door Mussolini. Velen vluchtten naar het buitenland - vooral naar Frankrijk. In 1930 sloot een aantal Slovenen in Noord-Frankrijk zich aaneen in antifascistische vakverenigingen die gelieerd waren aan de communistische CGT. Dit leidde tot vrijwillige deelname van een aantal Sloveense mijnwerkers aan de Spaanse Burgeroorlog en in de Tweede Wereldoorlog tot actief verzet tegen de Duitsers.³⁵

Tegen deze achtergrond moeten we de opkomst van de Sloveense communisten in Zuid-Limburg zien, een geschiedenis die de historicus Frank van Krevel (zelf van Sloveense afkomst) heeft opgetekend.³⁶ De eerste zelfstandig func-

34 E-mail van Zuster Maria Assunta, archivaris van de Zusters Karmelietessen van het Goddelijke Hart van Jezus te Heerlen, 20-02-2008 op basis van de Kroniek van de orde.

35 Benson, *Yugoslavia*, 27, 32-36, 61-62, 71; Pislar Fernandez, *Slovinci v železni Loreni*, 199, 260-267.

36 Het navolgende is gebaseerd op Van Krevel, 'Sloveense communisten en sympathisanten in de Mijnstreek', tenzij anders vermeld; zie ook Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 52, 77.

tionerende groep Sloveense communisten in de mijnstreek zou zijn ontstaan met de komst van Andrej Forte in 1928. Hij was de voorzitter van de grootste communistische mijnwerkersbond van Slovenië en organisator van de grote mijnwerkersstaking in het kolenbekken van Zasavje in 1923. Op 10 augustus van dat jaar werd hij gearresteerd en ontslagen door de mijndirectie. Samen met andere stakingsleiders, zoals Jurij Debelak, Alojz Hohkraut, Jure Klenovšek, Joze Kolšek en Ivan Prištav, nam hij de wijk naar Frankrijk, België en Nederland.³⁷ De groep ging eerst naar het Noord-Franse Pas-de-Calais, waar ze werk vond in de mijnen en ze betrokken raakte bij acties. Op dat moment werkte Drago Oberžan als aalmoezenier in Noord-Frankrijk, een functie waarin hij zijn communistische landgenoten actief bestreed - net als later in Nederland. Drie jaar later vertrok de groep revolutionairen naar Zwartberg in Belgisch-Limburg en sloot zij zich aan bij de daar al bestaande Sloveense communistische verenigingen. In november 1928 kwam de groep naar Nederland, waar zij werk vond in de Staatsmijn Maurits in Geleen en lid werd van de plaatselijke CPN.

In 1929 richtte de groep van Andrej Forte binnen de CPN een nationale sectie op, die hij Joegoslavisch noemde. Forte zelf bekleedde van 1930 tot 1932 de functie van secretaris van deze Joegoslavische sectie. Van Krevel heeft niet kunnen achterhalen op welke manier het contact tussen Forte en de CPN tot stand kwam, maar hij vermoedt dat dit met hulp van Belgische geestverwanten gebeurde. Naar zijn idee waren de activiteiten van de groep Forte uitsluitend gericht op hun landgenoten, ondanks samenwerking met de CPN.

In de Joegoslavische communistische beweging van Andrej Forte speelden verder Albert Hlebec, Aleš Bebler en Matija Bahor een rol. Hlebec was auteur van twee communistische tijdschriften die in Heerlen werden uitgegeven: *Slovenska Delavsko-Kmečka Republika* (Sloveense Arbeiders- en Boerenrepubliek, kortweg *Republika*) en *Glas svobode* (Stem der Vrijheid). Hij had de Sloveense communistische partij mede opgericht en hield zich vooral bezig met de productie van propagandamateriaal. Hlebec kreeg in 1931 assistentie van Aleš Bebler, die uit Parijs kwam en Nederland nog datzelfde jaar verliet. Bij zijn vlucht over de staats- en de straatgrens in Kerkrade zou hij zijn geholpen door Limburgse Slovenen.³⁸ Matija Bahor werkte vanaf 1926 in de Staatsmijn Emma en onderhield connecties met Sloveense communisten in Belgisch-Limburg. Hij vertrok eind jaren twintig naar Beringen, waar hij de communistische hulporganisatie 'Internationale Rode Hulp' coördineerde voor Waterschei, Winterslag en Zwartberg.

De Sloveense communisten in Zuid-Limburg - het zal niemand verbazen - werden fel bestreden door de geestelijkheid en dat gold zeker voor priesters uit het land van herkomst. Drago Oberžan, die hen al kende van zijn verblijf als aalmoezenier in Noord-Frankrijk, zette zijn tirades na aankomst in Nederland

37 AS, Referat 1, Centraal Comité van de Bond van Communisten van Slovenië (CK ZKS), dossiers Bahor, Bebler, Hlebec, Forte, Hohkraut, Klenovšek en Kolšek. Kopieën in IISG, SAL, 81-88.

38 Het gaat hier over de staatsgrens (de rijksgrens, zegt Drenovec), maar ook over de straatgrens (de Nieuwstraat/Neustrasse).

Sloveense communisten op weg naar het eerste emigrantencongres van Joegoslaven in België, Nederland en Luxemburg, gehouden te Brussel op 1 en 2 december 1945. Rechts: Anton Maruša. Collectie: Združenje Slovensko Izseljenska Matica.

(1930) volop voort. Emigrant Franc Gril vertelde dat arbeiders die lid waren van een communistische organisatie tijdens de crisisjaren werden ontslagen. Hij vermoedde dat men zo een manier had gevonden om 'vijanden' uit de weg te ruimen. Maks Cotman, die zichzelf omschreef als socialist, zei over Oberžan: 'Dat was een smeerlap. Als iemand rood was, gaf hij dat door aan Joegoslavië en dan kreeg je op je flikker als je op bezoek ging'.

De harde kern van de groep van Andrej Forte werd na een actie op 1 mei 1932 in de Maurits te Geleen opgerold, en uitgewezen. Bij deze actie, waar enige rode vlaggen op mijngebouwen werden gehesen, zouden Slovenen, Hongaren en Oostenrijkers betrokken zijn geweest. De protestbijeenkomst leidde tot uitzetting van alle deelnemers, of zoals een tweede generatie Sloveense vertelde: 'De communisten die voor de oorlog groepjes vormden, werden gelijk opgepakt en het land uitgegooid. De pastoor was de baas',³⁹

Volgens Van Krevel hield daarmee ook de Joegoslavische sectie van de CPN op te bestaan. Het vertrek van de Joegoslaven uit de partij vormde dus het omslagpunt en tevens het einde van de eerste georganiseerde groep Sloveense communisten in de mijnstreek. Dat het slechts een tijdelijke verzwakking betrof, blijkt uit de lotgevallen van Anton Maruša. Die richtte in Limburg verschillende

39 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Steffi Kropivšek-Želesnik op 15 juni 2005.

pro-Tito verenigingen op tijdens en na de Tweede Wereldoorlog: de Sloveense *Vriendschapsvereniging voor het Rode Kruis* (opgericht in oktober 1944 en verboden op 1 maart 1945) en later de vereniging *Svobodna Jugoslavija* (april 1946).⁴⁰

Slovenen onder internationale spanning (1940-1947)

Als gevolg van gedwongen ontslagen tijdens de crisis in de jaren dertig was het aantal Sloveense migranten in Limburg tot de helft teruggebracht, met als gevolg dat sommige verenigingen hadden opgehouden te bestaan.⁴¹ Tijdens de oorlog zou hun aantal nog eens worden gehalveerd, en in 1947 zelfs nog verder afnemen, zodat er in het begin van de jaren vijftig nog maar ruim 700 Slovenen in Nederland verbleven. Met deze sprongsgewijze afname komen we terecht in het hart van de tweede fase van het vestigingsproces, de jaren 1940-1947, die in het teken stonden van ingrijpende internationale ontwikkelingen.

Pro-Duitse sympathieën

De grootste vermindering van het aantal Slovenen vond plaats aan het einde van de oorlog, toen velen Limburg ontvluchtten in het kielzog van de Duitsers. Vrijwel geen van hen keerde terug. Wanneer we mogen afgaan op de interviews die Brassé en Van Schelven in 1980 hielden, oefende het nationaalsocialisme vanaf het eind van de jaren dertig op een aantal Slovenen grote aantrekkingskracht uit - in het bijzonder op de leiders van de verenigingen. Zij contrasteerden hun slechte ervaringen met de Serven sinds 1918 met de in hun herinnering veel betere tijd daarvoor onder de Oostenrijkers. Onder groot enthousiasme van de meerderheid van de bevolking was dat land op 13 maart 1938 bij Duitsland ingelijfd, de beruchte *Anschluss*, en klaarblijkelijk heerste diezelfde jubelstemming onder een aantal Slovenen in Limburg. Tegelijkertijd verkondigde pater Teotim het officiële standpunt over de autonomie van de katholieke kerk tegenover de totalitaire en dus verwerpelijke nationaal-socialistische staat.⁴²

Toen de Duitsers Joegoslavië bezetten, vaardigden ze in alle bezette gebieden een verbod uit op Joegoslavische verenigingen, ook die met een Sloveense signatuur.⁴³ In Nederland verliep het anders. Daar werkten een aantal bestuursleden en soms zelfs voltallige besturen vrijwillig aan de nazificatie mee.⁴⁴ Door deze pro-Duitse houding van een aantal bestuursleden ontstond er binnen de

40 Autobiografie Anton Maruša 'Holandija' (1963). IISG, SAL, 89; 'Zelfkritiek' (ca. 1947). Archief Republiek Slovenije (AS) Referat I, Centraal Comité van de Bond van communisten in Slovenië (CK ZKS), Anton Maruša (kopie in bezit van Frank van Krevel).

41 Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 76-77.

42 *Ibidem*. Over de houding van de Katholieke Kerk, zie A.P.M. Cammaert, *Het verborgen front. Een geschiedenis van de georganiseerde illegaliteit in de provincie Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Leeuwarden/Mechelen 1994) 42-70.

43 Met de Poolse verenigingen was dat al meteen in mei 1940 gebeurd: Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 67. Polen was immers al in september 1939 door de Duitsers onder de voet gelopen.

44 Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 78-80.

Sloveense gemeenschap in Zuid-Limburg een tweedeling. Vele leden van de verschillende verenigingen waren het niet eens met de nieuwe politieke koers, maar konden er - zo vertelden zij achteraf - op den duur weinig tegen inbrengen door de toegenomen dreiging van het fascisme.⁴⁵

Het lot van de individuele Sloveens sprekenden in Zuid-Limburg werd bepaald door staatsburgerschap en door politieke keuze. In 1940 hadden zij een Joegoslavisch, een Italiaans of een Duits paspoort - of ze waren statenloos. In het tweede en derde geval waren de kaarten geschud. In het eerste geval bevorderde de bezetter een overgang naar het Duitse staatsburgerschap. Statenlozen kregen als advies een Duits paspoort te nemen; Slovenen met Joegoslavische papieren werden vanaf 1941 schriftelijk opgeroepen zich te melden bij de Duitse instanties. Zij kregen de Duitse nationaliteit en een Volksduitse pas aangeboden, en hun werd gevraagd toe te treden tot Duitse organisaties of zich aan te sluiten bij de *Waffen SS* of de *Schutztruppen* - met als bestemming het Oostfront. Slovenen werden opgeroepen in het Pancratiushuis - destijds een melkfabriek - in Heerlen, in het *Deutsches Haus* in Brunssum of in hotel de Zwaan in Sittard. De Sloveen Markovič meldde zich samen met zijn zoon en ongeveer zestig anderen. Een SS-officier hield in het Duits een toespraak en legde hem een getypt formulier voor, waarop stond dat ondergetekende vrijwillig toetrad tot het Nederlandse legioen of de *Waffen SS*: 'Van de zestig mannen hebben zich toen zeker vijftig aangemeld. Uit angst'.

Er werd dus behoorlijk wat druk uitgeoefend. In zijn interview met Brassé zei Jan Deželak zelfs ronduit dat iedereen erbij moest, behalve wie de moed had te weigeren. Er was ook in eigen kring sprake van groepsdwang, zoals Franc Gril merkte. In die tijd behoorde hij samen met Anton Robek en Anton Kozole tot de belangrijkste vertegenwoordigers van de katholieke Sloveense gemeenschap en moest een tijdje onderduiken nadat iemand uit die gemeenschap hem en zijn vrienden bij de Duitsers had aangegeven. De drie mannen zouden zich in het openbaar tegen de bezetter hebben uitgesproken.⁴⁶

Naar verluid hebben circa 200 arbeiders van de Staatsmijn Maurits in Geleen zich bij de Duitsers aangesloten, zowel Slovenen en Tsjechen als Hongaren. Ze bleven in dienst van de mijn, maar droegen uniformen en geweren, en moesten in geval van nood optreden. Slechts zes mensen zijn hier niet toe overgegaan. In Geleen zouden maar drie of vier Sloveense families zich niet bij de Duitsers hebben aangesloten.⁴⁷ Volgens Sterman zouden er in Heerlen daarentegen maar heel weinig Slovenen zijn geweest die zich daadwerkelijk aansloten bij de Duitsers. Mici Michon-Čebin, die tijdens de oorlog in de Hopel woonde, vertelde dat geen enkele Sloveen in Eygelshoven pro-Duits was - alleen in Heerlerheide. Franc Gril gaf aan dat zich in dorpen als Brunssum en Geleen concentraties bevonden van Slovenen die met de Duitsers sympathiseerden.⁴⁸

45 IISG, SAL, 80, interview Brassé met Gril op 15 september 1979.

46 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Cili Robek-Gril in maart 2008 (telefonisch).

47 IISG, SAL, 80, interviews Brassé met Markovič op 3 mei 1979 en met Gril op 15 september 1979.

48 Ook in Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 78.

De situatie tijdens de oorlog is gedetailleerd beschreven door Anton Maruša in zijn 'namenboek': een getuigenis die hij in opdracht van 'de Joegoslavische autoriteiten' met de hand schreef in 1947.⁴⁹ Van 377 Slovenen en/of hun nakomelingen (meestal alleen de gezinshoofden) beschreef Maruša niet alleen waar ze zich op dat moment bevonden (Nederland, Joegoslavië, Duitsland, België) en of ze op dat moment lid waren van *Svobodna Jugoslavija*. Hij vermeldde ook wie zich hadden aangemeld voor repatriëring en wie er in de oorlog al dan niet 'trots vasthielden aan de Joegoslavische identiteit' of de Duitse dan wel Italiaanse nationaliteit hadden en/of lid waren van fascistische organisaties. Het gaat hier om informatie uit het communistische kamp, geschreven in een periode dat de verhoudingen tussen Sloveense communisten en Sloveense katholieken in Limburg op scherp stonden. Intussen is het de enige beschikbare informatie aan de hand waarvan we een beeld krijgen van de mogelijke omvang en wijze van samenwerking met de bezetter. De meeste Slovenen met de Duitse of Italiaanse nationaliteit en/of lid van fascistische organisaties woonden in Heerlen: 34 van de 109 inwoners om precies te zijn. In Brunssum, de tweede grote gemeente, waren dat er in ieder geval 24 van de 55.⁵⁰ In Eygelshoven 6 van de 60, in Geleen maar liefst 30 van de 43, in Waubach 3 van de 41, in Kerkrade 7 van de 37 en in Hoensbroek 4 van de 32.

Op grond van hun interviews kwamen Brassé en Van Schelven in 1980 tot de conclusie, dat de Slovenen geen overtuigde aanhangers van het nationaalsocialisme waren. Zij zouden veeleer zijn bezweken onder de druk die Duitsers op hen uitoefenden en overgelopen landgenoten die tot voor kort met hen in de verenigingen hadden gezeten.⁵¹ Het lag echter subtieler. Er was niet alleen sprake van dwang, Slovenen kregen ook van alles voorgehouden. Volgens de zoon van Markovič beschouwde een aantal Slovenen aansluiting bij de Duitsers als een uitgelezen kans om hogerop te komen. Anderen hoopten volgens hem op die manier een huisje te krijgen in Joegoslavië. Slovenen bleven verder neutraal, maar waren ook betrokken bij het verzet. Een enkeling bood op eigen initiatief weerstand.⁵²

Met het einde van de oorlog in zicht vertrok een groot aantal Slovenen die op Hitler hadden gewed al in 1943 naar Duitsland, om uiteindelijk terug te keren naar Joegoslavië. Menigeen kwam daar in een interneringskamp terecht. In die tijd vertrokken ook de bestuursleden die hun verenigingen zonder slag of stoot hadden ontmanteld.⁵³ Anderen namen pas na de bevrijding van Limburg in

49 Het originele namenboek is te vinden in het archief van de Slovensko Izseljenska Matica (SIM) zoals gedeponneerd in het Arhiv Republike Slovenije in Ljubljana onder AS 1241 SIM. Kopie en vertaling IISG, SAL, 103-104. Het lijkt er overigens op dat Maruša de mensen persoonlijk heeft benaderd met een vragenlijst. Enkelen van deze originele lijsten zijn terug te vinden in de Sloveense collectie van het IISG.

50 11 namen zijn met het kopiëren weggevalen, dus waarschijnlijk zijn het er meer.

51 Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 78.

52 *Ibidem*, 80. Meer over het individuele Sloveense verzet in Limburg, zie Mulders, *Met de buik het brood achterna*, 128-131.

53 Het jaartal 1943 wordt steeds uitdrukkelijk in de verschillende interviews genoemd. Een verklaring daarvoor ontbreekt op dit moment: het zou logischer zijn geweest als de collaborateurs na D-Day waren vertrokken, vanaf juni 1944.

september 1944 de wijk. Sloveense vrouwen van wie de echtgenoot in het Duitse leger had gediend, werden door de Duitsers op transport gezet.

De communisten tijdens en na de oorlog

De weinige Sloveense communisten die begin jaren dertig waren overgebleven na het vertrek van de groep van Andrej Forte vormden een geval apart. Zij raakten aanvankelijk in verwarring door het niet-aanvalsverdrag tussen Duitsland en de Sovjet-Unie, maar dat veranderde na de Duitse aanval op Joegoslavië, onmiddellijk gevolgd door die op Rusland.⁵⁴ In Nederland was Anton Maruša de zelfbenoemde grote man. Deze ex-mijnwerker en eigenaar van een café in Heerlerheide, verbleef in vijf verschillende landen, nam overal deel aan acties en stakingen, en vestigde zich in 1927 in de Limburgse mijnstreek. Hier werkte hij in vijf verschillende mijnen, om in 1932 zijn pensioen te krijgen. In dat jaar zou hij een reis hebben georganiseerd van 22 Slovenen uit Zuid-Limburg naar Rusland. Hij werd hiervoor opgepakt en moest een dag zitten. Tussen 1936 en 1939 dreigde hij vanwege zijn revolutionaire activiteiten uitgezet te worden door de Nederlandse politie.⁵⁵ Merkwaardig genoeg maakte diezelfde Maruša – getuige een foto – uit diezelfde tijd ook deel uit van het bestuur van de Katholieke St. Barbara-vereniging Heerlerheide, terwijl hij zich tegelijkertijd onverbloemd als 'communist' afficheerde.

In zijn autobiografie 'Holandija' uit 1963 schreef hij hoe hij in februari 1943 met twee kameraden een illegale cel oprichtte en dat ze zich toen aansloten bij de Communistische Partij Nederland (CPN).⁵⁶ In een andere bron, een 'zelfkritiek' die hij twee jaar na de oorlog schreef in opdracht van het Centraal Comité van de Bond van Communisten van Slovenië, heeft hij het over '25 mannen die een illegale verzetsgroepering oprichtten met de bedoeling de Communistische Partij van Nederland financieel te ondersteunen'.⁵⁷ In 1943 zou Maruša betrokken zijn geraakt bij acties tegen de Duitsers; mogelijk ging het hier om betrokkenheid bij de april-mei staking in Heerlerheide.⁵⁸ Van zijn kleinzoon (die ook Anton Maruša heet) weten we dat hij in de oorlog twee onderduikers had, van wie er één uit Rusland kwam en connecties met Tito onderhield. Anderen beweren dat Anton Maruša een van die Slovenen was die zich al vóór 1941 bij de Duitsers aansloten. Hij was op dat moment eigenaar van een van de twee Sloveense cafés in Heerlerheide, die allebei Duits zouden zijn geweest.⁵⁹

In oktober 1944 richtten Anton Maruša c.s. in Heerlen de *Sloveense Vriendschapsvereniging voor het Rode Kruis* op. Volgens Van Kreveld haalde de vereni-

⁵⁴ Vgl. Cammaert, *Het verborgen front*, hoofdstuk X.

⁵⁵ 'Zelfkritiek' (ca. 1947). Archiv Republike Slovenije (A5) Referat I, Centraal Comité van de Bond van communisten in Slovenië (CK ZKS), Anton Maruša (kopie in bezit van Frank van Kreveld).

⁵⁶ Autobiografie Anton Maruša, 'Holandija' (1963), IISG, SAL, 89.

⁵⁷ In zijn 'namenboek' uit 1947 (IISG, SAL, 103-104) beschrijft Maruša een aantal verzetsmensen en 'illegaal georganiseerde' personen. Zij waren afkomstig uit Heerlen (8), Eygelshoven (10), Waubach (5) en Kerkrade (3).

⁵⁸ IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Anton Maruša jr. op 9 november 2007, 'Zelfkritiek'.

⁵⁹ IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Finie Koloze op 4 juli 2008 (telefonisch) en bevestigd door Cili Robek-Griil op 27 augustus 2008.

Café Maruša in de Kampstraat te Heerlerheide, jaartal onbekend. Uiterst rechts: Anton Maruša. HBM, collectie Maruša.

ging vooral geld op voor de Communistische Partij, en voor de kinderen van strijders tegen de fascistten. Verder werden bijeenkomsten georganiseerd en boekjes en pamfletten verspreid.⁶⁰ Sommige leden van de naoorlogse groep hadden daarvoor bij de verschillende St. Barbara-verenigingen gehoord. De 'Vriendschapsvereniging' werd op 1 maart 1945 verboden door de Nederlandse autoriteiten, op beschuldiging onder communistische invloed van Tito te staan. In zijn 'namenboek' uit 1947 beschuldigde Anton Maruša onder andere de emigratievertrouwenspersoon Rudolph Selič ervan zijn illegale werk te hebben verraden, waardoor de Vriendschapsvereniging werd verboden. Selič was een belangrijke figuur binnen de Barbara-verenigingen en werd in 1947 door Maruša omschreven als de grootste tegenstander van maarschalk Tito.⁶¹ In april 1946 stond de overheid de Vriendschapsvereniging weer toe, waarna de oprichters de club omdoopten tot *Drustva Svobodna Jugoslavija* (Vereniging Vrij Joegoslavië). Volgens Anton Maruša mocht er toen weer legaal gewerkt worden, waarmee hij suggereerde dat de vereniging in het geheim was blijven voortbestaan.

Voor en tegen Tito

De situatie in de mijnstreek vlak na de oorlog was ronduit verwarrend. Niet alleen door het oorlogsverleden, maar ook door de nieuwe politieke constellatie in het moederland. Leaders van vooroorlogse Sloveense verenigingen hadden

60 IISG, SAL, 179-180, gesprek met Frank van Kreveld op 29 mei 2008.

61 'Namenboek' uit 1947. IISG, SAL, 103-104 (met Nederlandse vertaling).

zich onmogelijk gemaakt en het katholieke verenigingsleven zelfs eigenhandig ontmanteld. In de jaren twintig en dertig was een Sloveens katholiek bouwwerk opgetrokken, dat nu niet langer bestond. Dat veroorzaakte een vacuüm, waar de communisten insprongen. De Sloveense communisten, die tijdens de oorlog op bescheiden schaal in het geheim hadden geopereerd, kregen nu voet aan de grond in de eigen gemeenschap. In de tweede helft van de jaren veertig waren zij beter georganiseerd dan de St. Barbara-verenigingen, die eerst nog in het reine moesten komen met de keuze van veel van haar actieve leiders voor de verkeerde kant. Vandaar dat de communisten zonder tijd te verliezen overgingen tot een doorstart van het verenigingsleven. Het ging om de groep die in het begin van de jaren dertig bijna was leeggebloed, maar ondergronds was blijven voortbestaan. Zowel nationaal als internationaal kreeg zij de wind in de rug. In Joegoslavië, waar de communistische partizanen aan de geallieerde zege hadden bijgedragen, werden zij als bevrijders beschouwd. Met zijn communistische partij trok Josip Broz Tito, ofwel Tito, de macht met geweld naar zich toe. Op 29 november 1945 riep hij de republiek uit en maakte hij korte metten met zijn tegenstanders.⁶² Door deze ontwikkelingen kon de koninklijke regering in ballingschap niet uit Londen terugkeren.

De machtswijziging in het vaderland had een weerslag op de Sloveense gemeenschap in Zuid-Limburg. Die kwam tot uitdrukking in een tweedeling: de aanhangers van koning Peter, het koningsgezinde kamp, versus de aanhangers van Tito, het regeringsgezinde kamp, en daar tussenin de mensen die neutraal wilden blijven. De eerste groep bestond vooral uit leden van de voormalige St. Barbara-verenigingen; de tweede groep, de Titoïsten, centreerde zich rond de Sloveense Vriendschapsvereniging. De communisten gingen na de bevrijding vrij snel over tot een doorstart van het (nu legale) verenigingsleven. Een bewaard gebleven ledenlijst, waarschijnlijk uit april 1946, van de (kort daarvoor opgeheven) 'voormalige Vriendschapsvereniging voor het Rode Kruis' telde 188 leden verspreid over negen verschillende afdelingen.⁶³ Op de ledenlijst staan ook namen van Slovenen die in de jaren vijftig het bestuur zouden gaan uitmaken van de communistische vereniging *Edinost*: secretaris Alojz Rot, Maks Bračun, Frans Anderluh en Anton Salomon. Het bestuur van de Vereniging Vrij Joegoslavië, ofwel *Društvo Svobodna Jugoslavija*, bestond alleen uit mannen: Anton Maruša noemde de groep het 'Centraal Comité'. Er bestond in Heerlen ook een aparte afdeling voor vrouwen: *Ženske Društvo Svobodna Jugoslavija odsek Heerlen/Heerlerheide*, met veertien leden. En er was in 1946 een vereniging opgericht speciaal voor kinderen: *Omladina društva Svobodne Jugoslavije odsek Eygelshoven, Chevremont, Waubach*, met 26 kinderen en jongvolwassenen. De communisten hadden verder een eigen zangkoor, en er werden zendingen

62 Benson, *Yugoslavia*, 73-93; T. Tomiņšek-Čehulič, 'The post-war retribution in Slovenia: its death toll', *Slovene Studies* 28/1-2 (2006) 105.

63 Ledenlijst van de voormalige Vriendschapsvereniging voor het Rode Kruis. IISG, SAL, 116.

van kleding en speelgoed georganiseerd voor Joegoslavië.⁶⁴ De vereniging 'Vrij Joegoslavië' stond in nauw contact met het gezantschap in Den Haag, met voorzitter Anton Maruša als contactpersoon. Dat heeft er uiteindelijk toe geleid dat de vertegenwoordiger van het gezantschap de periodieke bijeenkomsten van de vereniging in het café in Heerlerheide ging bijwonen.⁶⁵

Was de situatie aanvankelijk dus gunstig voor de aanhangers van Tito, dat veranderde snel. Direct na de oorlog probeerden zij uit man en macht om 'de anderen' erbij te krijgen, onder meer door de inzet van Joegoslavische agenten.⁶⁶ De katholiek georganiseerde Slovenen werden onder druk gezet, soms werd er zelfs bedreigd met geweld. Maruša schilderde de broers Franc en Rudolph Selič en pater Teotim van Velzen af als 'de grootste tegenstanders van het Nieuwe Joegoslavië'. In het geval van Rudolph Selič beval Maruša het gezantschap in Den Haag en de regering in Belgrado zelfs aan hem zijn Joegoslavische nationaliteit te ontnemen.⁶⁷ Het *Limburgsch Dagblad* sprak van een propagandaoorlog om de Slovenen in de mijnstreek te winnen voor Tito's heilstaat. Dat gebeurde niet alleen door het uitoefenen van druk, maar ook door Sloveense kranten, boekjes (soms met geld erin als lokkertje)⁶⁸ en geïllustreerde bladen gratis en op grote schaal te verspreiden en door het vertonen van films en bijeenkomsten met gratis maaltijden.⁶⁹

Niet voor iedereen was het even gemakkelijk om een politiek standpunt in te nemen, zeker niet als men in Nederland wilde blijven. Slovenen van de eerste generatie bleven in veel zaken afhankelijk van het vaderland, wat tot allerlei loyaliteitsproblemen leidde. Zij die tégen het communistische regime waren, hadden nog wel de Joegoslavische nationaliteit en bezittingen in het land van herkomst. Zij wilden boven alles de mogelijkheid openhouden om in de toekomst naar hun vaderland op vakantie te gaan, of misschien zelfs definitief terug te keren. Wanneer we op de interviews van Brassé en Van Schelven afgaan, werden de pragmatisch ingestelde koningsgezinde Slovenen voor het

64 Op basis van de autobiografie van Anton Maruša, 'Holandija' uit 1963 (IISG, SAL, 89) en de 'Zelfkritiek' uit ca. 1947. Het communistische zangkoor werd ook genoemd door Marija Jančič in mijn gesprek met haar op 28 april 2008.

65 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Franc Drenovec.

66 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Mici Michon-Čebin op 4 december 2006 (telefonisch). Ook op basis van gesprek met Heribert Korfmacher, voormalig hoofd Joegoslavische uitzendingen van de Duitse Wereldomroep *Deutsche Welle* en ex-correspondent voor *Deutsche Welle* in Brussel op 4 augustus 2008: "De intensieve aandacht voor emigranten vormde een belangrijk onderdeel van Tito's charme-offensief in het Westen, alsook van zijn manier om in Joegoslavië de touwtjes vast in handen te houden. Het communistische regime deed er alles aan om zijn propaganda te verspreiden en organisaties van emigranten te ondermijnen met behulp van bijvoorbeeld infiltranten. Dat leidde onder meer tot het gebruik van zogenoemde doodscmando's, die de opdracht kregen politiek sterke figuren in emigrantenkringen (Sloveens, Kroatisch, Servisch, Bosnisch) wereldwijd te liquideren. Zie voor Duitsland bijvoorbeeld het uitgebreide digitale archief van *Der Spiegel* <http://wissen.spiegel.de/wissen>. Zoekterm: UDBA (Uprava državne bezbednosti).

67 'Namenboek' Anton Maruša uit ca. 1947. IISG, SAL, 103-104 (met Nederlandse vertaling).

68 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Marija Jančič op 28 april 2008.

69 *Limburgsch Dagblad*, 5 december 1953: 'Slovenen raakten na de oorlog in een moeilijke positie'. Het is niet helemaal duidelijk over welke jaren dit fragment precies gaat.

blok gezet door de Joegoslavische overheid. Wie de regering in ballingschap erkende, kon contact met het vaderland vergeten. Maar een aanvraag voor een visum of het laten verlengen van een paspoort legden koningsgezinde landgenoten gemakkelijk uit als een daad pro Joegoslavië.⁷⁰ Het kon bijna niet uitblijven dat de verhoudingen tussen de twee kampen op scherp kwamen te staan.

Het transport van 1947

In de jaren 1946 tot 1948 keerden niet minder dan 38.355 emigranten uit geheel West-Europa terug naar Joegoslavië. De overstap hebben velen achteraf als een deceptie ervaren. Zelfs Sloveense leiders spraken in 1968 in het openbaar over een teleurstellende ervaring.⁷¹ Dat de eerste generatie mijnwerkers en hun gezinnen ontvankelijk waren voor de propagandisten uit het herboren Joegoslavië, had vooral te maken met heimwee. Door de oorlog hadden mensen jarenlang niet terug gekund. In de herinnering van Slavko Sterman waren mensen na de oorlog helemaal wild over het idee om hun vaderland te bezoeken. In september 1947 vertrok een trein met tussen de 184 en 270 Limburgse Slovenen.⁷² De propagandisten hadden het over 'een laatste mogelijkheid'. Het land moest worden opgebouwd en op de emigranten rustte de verplichting assistentie te verlenen.⁷³ Wie niet terugkeerde, zou zijn eigendomsrechten verliezen, terwijl remigranten gouden bergen in het vooruitzicht werd gesteld, zoals een woning (als ze die nog niet hadden), een baan, kortom: een goed leven. Het aanbod was eenmalig, de reis gratis en alles werd georganiseerd. De reizigers konden meubels en huisraad meenemen.

Bij de organisatie van het transport speelde Anton Maruša opnieuw een prominente rol. Hij onderhield nauwe contacten met de Joegoslavische ambassade in Den Haag en werd naar eigen zeggen benoemd tot 'gevolmachtigde leider voor de repatriëring'.⁷⁴ De meeste remigranten kwamen uit de buurt van Heerlerheide.⁷⁵ Dit beeld klopt met de informatie op de transportlijst, hoewel er ook reizigers uit Brunssum en Eygelshoven bij waren. De personenrijtuigen en goederenwagens waren speciaal voor dit doel beschikbaar gesteld door de Joegoslavische regering. De trein vertrok op 21 september 1947 vanaf het station Heerlen. Voor zover bekend is uit Nederland slechts één transport vertrokken.

70 Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 81.

71 Drnovšek, 'The attitudes of the state and the Catholic Church towards Slovenian emigration', 32.

72 184 volgens de transportlijsten (IISG, SAL, 117); V. Ševgić, *Povratak Jugoslavenske Ekonomske Emigracije 1945-1951* (Belgrado 1953) 26, heeft het over 199 repatrianten uit Nederland. Volgens Kozole (in gesprek met Brassé op 7 juni 1979) ging het om ongeveer 70 gezinnen. Uitgaande van gemiddeld vier personen per gezin kom je dan uit op 280 reizigers. Selič (in gesprek met Brassé op 24 januari 1980) noemt een aantal van 270 repatrianten. Gril (in gesprek met Brassé op 15 september 1979) heeft het over ongeveer 250 mensen.

73 Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 82.

74 'Zelfkritiek' (1947).

75 IISG, SAL, 80, interview Brassé met Kropivšek (zonder datum). Volgens het 'namenboek' van Anton Maruša uit 1947 meldden zich 11 mensen uit Heerlerheide aan, maar ook 13 uit Eygelshoven, 1 uit Hoensbroek, 3 uit Brunssum, 4 uit Geleen, 7 uit Waubach en 4 uit Kerkrade. Totaal 43 namen. Het betreft hier alleen gezinshoofden. IISG, SAL, 103-104.

Sloveense repatrianten, Heerlen 1947. In het midden op de tweede rij: Anton Maruša. Collectie: Združenje Slovensko Izseljenska Matica.

Wanneer we uitgaan van de meest complete transportlijst waren er in totaal 246 passagiers aan boord, van wie op het eerste gezicht 184 uit de Limburgse mijnstreek. De overige 62 kwamen uit andere mijngebieden in Oostenrijk, Duitsland of Frankrijk. In de eindbestemming van de trein, Kamnik, verbleven de reizigers in een 'kliniek', waarna ze op eigen houtje verder reisden.⁷⁶ Uit Frankrijk vertrokken in totaal acht transporten naar Lošinj en Kamnik; uit Duitsland gingen er drie, en België volgde met twee.⁷⁷

Het remigratieproject mondde voor velen uit in een enorme teleurstelling, omdat toezeggingen over werk en huisvesting in Joegoslavië niet werden nagekomen. De achterblijvers in de Mijnstreek kregen brieven van de repatrianten, waarin ze schreven spijt te hebben van hun beslissing.⁷⁸ Al in hetzelfde jaar 1947 ondernamen sommigen een poging om Joegoslavië weer te ontvluchten, wat in die tijd niet gemakkelijk ging. Volgens informant Peep Pučnik keerde zo'n 90 procent van de mensen, die met het transport waren vertrokken, na verloop van tijd naar Limburg terug.

76 Šegvič, *Povratak Jugoslavenske Ekonomske Emigracije*, 25, 26. De auteur noemt Kamnik een 'ontvangstcentrum', waar Slovenië haar mensen kon opvangen en waar ze, om de eerste dagen door te komen, pakketten kregen van het Rode Kruis.

77 *Ibidem*, 25. De *Moderna galerija Ljubljana* en *Pilonova galerija Ajdovščina* organiseerden in 2004 en 2005 een tentoonstelling met onbekende foto's van de schilder/fotograaf Veno Pilon. De foto's waren per toeval ontdekt en pas later werd duidelijk dat het hier ging om het transport van uit Frankrijk repatriërende Slovenen. De tentoonstelling kreeg de titel 'Among Emigrants', naar de titel van een stuk in zijn literaire autobiografie. Tekst en catalogus zijn opgenomen in IISG, SAL, 147.

78 IISG, SAL, 80, Interview Brassé met Selič op 24 januari 1980.

Herstel van het katholieke verenigingsleven en Joegoslavische bemoeienis na 1947

Het transport van 1947 luidde een nieuwe fase in. Door het remigratieproject was het aantal Slovenen in Zuid-Limburg na de oorlog teruggezaakt van 1000 tot ongeveer 700-800 personen. De jaren daarna stonden in het teken van een felle strijd tussen de terugvechtende kerkelijke autoriteiten en het Joegoslavische gezantschap in Den Haag. Dat resulteerde uiteindelijk in een volledig herstel van het vooroorlogse katholieke verenigingsleven, totdat de samenleving en ook de katholieke kerk in de jaren zestig op drift raakte. Door het uitsterven van de eerste generatie begonnen de Sloveense nazaten toen het toneel te beheersen. Niet dat zij de banden met Slovenië verbraken, integendeel. Wel veranderde de aard van de contacten.

De gebeurtenissen in de mijnstreek waren ook nu nauw verbonden met de geschiedenis van het nieuwe Joegoslavië.⁷⁹ De katholieke kerk kreeg te maken met maatregelen die haar macht beteugelden. Een boegbeeld als kardinaal Stepinac van Zagreb, die in de oorlog intensief met de Kroatische collaborateurs had samengewerkt, werd tot 16 jaar cel veroordeeld - in 1957 kreeg hij amnestie. De bisschop van Ljubljana, Gregorij Rožman, werd bij verstek tot 18 jaar veroordeeld voor collaboratie met de Italianen en later met de Duitsers.⁸⁰ Terwijl de meningen over Tito aanvankelijk zeer verdeeld waren, won hij veel sympathie toen hij zich in de Koude Oorlog steeds onafhankelijker opstelde tegenover de Sovjet-Unie. De president streefde met succes naar het ontwikkelen van een 'Derde Weg', en samen met Indonesië, India en Egypte werd Joegoslavië initiatiefnemer van de Organisatie van niet-gebonden landen. Voor de gemiddelde Joegoslaaf en Sloveen was het bijzonder dat zijn land eindelijk onafhankelijk kon opereren op het internationale toneel en met respect werd behandeld. De toenemende steun voor Tito was echter vooral het gevolg van de matiging van collectivisaties en de economische groei in de jaren vijftig.⁸¹ Dat was ook van invloed op de houding van Slovenen in de mijnstreek ten opzichte van het oude vaderland (of dat van hun ouders), zeker toen het reizen van en naar Slovenië langzamerhand gemakkelijker werd.

Herstel van het katholieke verenigingsleven

Intussen was het gezichtsverlies van de oude Sloveense verenigingen in Limburg compleet. Bij de katholieken bracht pater Teotim het verenigingsleven weer op gang. De Barbara-vereniging was daar in het begin overigens van uitgesloten.⁸²

79 Benson, *Yugoslavia*, 73-110.

80 Rožman is nog steeds hoogst omstreden; zie de uiterst gedegen documentatie over hem op http://wiki.healthhaven.com/Gregorij_Ro%C5%BEman {geraadpleegd 25-07-2008}.

81 *Ibidem*, 103-104.

82 Brassé en Van Schelven, *Assimilatie van vooroorlogse immigranten*, 80. Pater Teotim gaf tussen 1947 en 1951 een maandblad uit, *Vestnik* genaamd, met (in het Sloveens) nieuws voor alle katholieke Slovenen, met o.a. de data, tijdstippen en locaties van de wekelijkse kerkmissen, informatie over festiviteiten, maar ook wie er in het ziekenhuis lag en wie overleden was. Exemplaren van dit maandblad zijn terug te vinden in IISG, SAL, 167 (periode 1946-1950).

Kennelijk vonden de pater en de katholieke kerk in het algemeen de verschillende Sloveense St. Barbara-verenigingen in die tijd te besmet. Van de acht St. Barbara-verenigingen die vóór de oorlog hadden bestaan, zijn er na de oorlog uiteindelijk maar vijf heropgericht in Geleen, Hoensbroek, Eyselshoven, Brunssum en Heerlen.⁸³ Ook de koepelorganisatie *Zveza* werd opnieuw opgericht. In Heerlerheide en Lindeheuvel (Geleen) kwamen twee nieuwe verenigingen van de grond: een toneelvereniging en een gemengd koor.⁸⁴ Het zangkoor *Zvon* kreeg in 1947 een nieuwe dirigent, de onderwijzer F.A.J. Willems. Door de nieuwe dirigent kwam *Zvon* terecht in de Mulo-school aan de Adenauerlaan in Heerlen, waar Willems als onderwijzer werkte en later aantrad als directeur. Door die vaste repeteerruimte ging de school fungeren als het centrum van de naoorlogse katholieke Sloveense gemeenschap in Heerlen.

In 1947/1948 werd ook een doorstart gemaakt met de Sloveense lessen op woensdagmiddag. De onderwijzeres van destijds, Marija Ažman, was in 1939 naar Joegoslavië teruggekeerd en pater Teotim had haar taken overgenomen. In 1951 kreeg pater Teotim assistentie van een Nederlandse ordegenoot, pater Medardus Woestenburg.⁸⁵ In 1949 kwam ook de Sloveense priester Ferdinand (Nande) Babnik naar Nederland. De samenwerking tussen beide zielzorgers heeft niet lang geduurd, want op 26 maart 1952 kwam Teotim vrij plotseling te overlijden.

Het tijdperk Babnik

Net als vóór de oorlog kwamen de belangrijkste organisatorische initiatieven niet uit de Nederlandse, maar uit de Sloveense koker. Het succes van de communisten in de eerste jaren na de bevrijding was een doorn in het oog van Sloveense katholieken. De omstreden en bij verstek veroordeelde Gregorij Rožman (1883-1959), de voormalige bisschop van Ljubljana, was via Klagenfurt aan zijn straf ontkomen. Hij streek uiteindelijk neer in Cleveland (Ohio), waar zich een concentratie van Sloveense emigranten bevond. Van daaruit stuurde hij begin 1949 een van zijn getrouwen, de priester Ferdinand (Nande) Babnik, naar Nederland, met als opdracht de vooroorlogse verhoudingen te herstellen. Net als zijn opdrachtgever was Babnik een controversieel figuur. Zijn verleden als secretaris en rechterhand van de omstreden Gregorij Rožman maakte hem verdacht.⁸⁶

83 Uit een recent boven water gekomen exemplaar van het blaadje *Vestnik* van maart-april 1950 blijkt overigens dat niet de vereniging van Geleen, maar die van Hoensbroek als eerste zou zijn heropgericht en wel op 1 januari 1945. IISG, SAL, 167.

84 Volgens een artikel in het *Limburgsch Dagblad* van 5 december 1953 werd in 1947 een toneelvereniging opgericht, 'die met een Tirols stuk 'de boodschap van Fatima' in het Sloveens vertaald grote successen behaalde'. Mogelijk gaat het hier om de toneelvereniging in Heerlerheide.

85 Op basis van een artikel in het *Limburgsch Dagblad* d.d. 2 juli 1951.

86 Babnik zou als priesterstudent een tijdje de secretaris zijn geweest van Gregorij Rožman. Over de banden tussen Babnik en Rožman zie T. Griesser-Pecar, *Cerkev na zatožni Klopri* (Ljubljana 2005) 87, 303. Babnik was de chauffeur van de auto waarmee bisschop Rožman aan het einde van de oorlog naar Oostenrijk vluchtte en de leider van een informatiebureau dat contacten onderhield met de geheime dienst van de *Domobranci* (zie hierna). Volgens een artikel in de *Gazet van Limburg* van 16 april 1953 was hij tijdens zijn verblijf in Limburg nog secretaris van Rožman.

In Slovenië is nog altijd een discussie gaande over de rol van de persoon van Rožman in de oorlog,⁸⁷ maar er bestaat overeenstemming over het belangrijkste punt, namelijk dat Rožman samengewerkt heeft met de bezetter. Hij nam verschillende keren actief deel aan ceremonies waarbij *Domobranci* de eed aflegden op Adolf Hitler.⁸⁸ De *Slovensko Domobrantsvo* of *Slovenische Landeswehr* was door de Duitse bezetters opgericht na de Italiaanse terugtocht uit Ljubljana op 24 september 1943. De organisatie nam stelling tegen de partizanen, tegen de communisten en tegen joden. Inmiddels weten we dat Nande Babnik niet alleen als 'legerpriester' werkte onder deze zogeheten *Domobranci* (letterlijk 'verdedigers van het vaderland'), maar ook connecties onderhield met hun geheime dienst.⁸⁹ Over het oorlogsverleden van Babnik werden de Limburgse Slovenen tegen wil en dank geïnformeerd door een anonieme publicatie, waarschijnlijk afkomstig uit de koker van het Joegoslavische gezantschap in Den Haag, onder de titel *Fragmenten uit het leven van de parochievicaris Nande Babnik*. Daarin werd Babnik beschuldigd van collaboratie met de Italiaanse en Duitse bezetter en van oorlogsmisdaden. Het boekje was onmiskenbaar bedoeld om emigranten te waarschuwen voor hun nieuwe aalmoezenier.⁹⁰ Ook afgezien van deze beschuldigingen zagen velen Babnik als een querulant, en sommigen aarzelden niet om hem een dictatoriaal type of zelfs een moordenaar te noemen. Andere kwalificaties waren 'schuinsmarcheerder' en 'een adelaar waarvan de vleugels zijn afgeknipt'.⁹¹

Tussen zijn vriend en vijand het er wel over eens, dat hij erin slaagde het katholieke verenigingsleven uit het slop te halen. Hij bouwde voort op de succesvolle pogingen van pater Teotim en trok het vooroorlogse verenigingsleven vlot. Zo nam hij in 1953 het initiatief tot de oprichting van de folkloristische dansgroep *Folklorna Skupina Nizozemska* (FSN). Met de katholieke Slovenen in Zuid-Limburg organiseerde hij in de jaren 1950 tot 1953 groots opgezette feesten

87 In haar boek *Cerkev na zatožni klopi* (De kerk in de beklagdenbank) uit 2005, waarin documenten zijn verzameld over de naoorlogse rechtzaken tegen de priesters, monniken, katholieke zusters en theologen, beschrijft Grieser-Pečar de processen zoals die na de oorlog tegen geestelijken gevoerd werden. Volgens Grieser-Pečar zijn deze processen oneerlijk verlopen.

88 De tekst van deze eed luidde: 'Ik zweer bij God Almachtig dat ik trouw, dapper en mijn meerderen gehoorzaam zal zijn, [dat ik] in de gezamenlijke strijd met de Duitse strijdkrachten, staande onder bevel van de Führer van Groot-Duitsland, SS-eenheden en politie, tegen bandieten en het communisme als ook tegen hun bondgenoten mijn plicht gewetensvol zal vervullen voor mijn Sloveense vaderland als deel van het Vrije Europa. Daarvoor ben ik bereid mijn leven op te offeren. Zo waarlijk helpe mij God'. *Dagblad Slovenec*, 21 april 1944 (vriendelijke mededeling Frank van Krevel).

89 Ontleend aan T. Griesser-Pečar, *Das Zerrissene Volk Slowenien 1941-1946. Okkupation, Kollaboration, Bürgerkrieg, Revolution* (Wien/ Köln/Graz 2003) 201-202. Babnik zou door Rožman zijn berispt omdat hij behalve op het gebied van de zielzorg zich op politiek niveau met de strijd van de *Domobranci* wilde bemoeien. Zie ook Griesser-Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, 303; T. Ferenc, *Dies Irae, Čttniki, vaški stražariji in njihova usoda jeseni 1943* (2002) 155 (voetnoot).

90 *Oldlomki iz življenja kaplana Babnika Nandeta* ('Fragmenten uit het leven van kapelaan Babnik, Nande'). IISG, SAL, 152.

91 Gebaseerd op verschillende gesprekken met Slovenen en/of hun nakomelingen (IISG, SAL, 175-176), evenals IISG, SAL, 179-180, emailwisseling met Frank Van Krevel; IISG, SAL, interviews Brassè met o.a. Franz Obrez op 6 september 1979.

in de openluchttheaters van Brunssum en Stein, alsook in de stadsschouwburg in Heerlen.⁹²

Nande Babnik initieerde ook anticommunistische acties in de Mijnstreek. Een daarvan was gericht tegen het hijsen van de vlag met de hamer en de sikkel bij de ingang van een Joegoslavisch feest in Heerlen. Ook heeft Babnik geprobeerd om de katholiek georganiseerde Slovenen in de Mijnstreek over te halen hun oude Joegoslavische paspoort (afgegeven door het voormalige Koninkrijk Joegoslavië) in te leveren en de status van vluchteling aan te nemen.⁹³ Onder andere door deze laatste actie kon de Joegoslavische ambassade hem niet ongestoord zijn gang laten gaan. In september of oktober 1953 kregen de katholiek georganiseerde Slovenen in de Mijnstreek bezoek van twee leden van het Joegoslavische gezantschap uit Den Haag, volgens een Limburgse krant 'twee bekende titoïstische propagandisten'.⁹⁴ Zij waren gekomen om hun landgenoten te informeren over de plannen van de Joegoslavische gezant Milan Ristič met de Sloveense verenigingen in Zuid-Limburg. Hij wilde namelijk dat de katholieke St. Barbara-verenigingen en de communistische Sloveense organisatie *Edinost* gingen samenwerken.⁹⁵

De actie van de Joegoslavische gezant had te maken met de gezamenlijke vakantie die de Slovenen in de zomermaanden hadden doorgebracht in hun vaderland – voor het eerst sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Het transport was georganiseerd door *Edinost*, de communistisch georiënteerde vereniging die toen het monopolie bezat op uitwisseling met het vaderland. De katholieke verenigingen van Slovenen ontbeerden zulke contacten.⁹⁶ Dit was koren op de molen van aalmoezenier Babnik en de Limburgse katholieke media. De *Gazet van Limburg* schreef op 10 oktober 1953 over 'communistiche beïnvloeding [...], waarop wij, die er zo trots op zijn dat het communisme nooit vat heeft gekregen op onze Mijnstreek, helemaal niet gesteld zijn'. De *Maasbode* pleitte voor de oprichting van een vriendenkring van katholieke Slovenen in Limburg,

92 *Limburgsch Dagblad* 5 december 1953.

93 Uit een brief van 9 maart 1952 van het Verbond van R.K. Sloveense St. Barbaraverenigingen in Limburg aan L.M. Peters, lid van de Tweede Kamers der Staten-Generaal, wordt duidelijk dat de Slovenen in Limburg zich zorgen maakten over hun status: 'Het is u misschien bekend dat de meeste in Limburg woonachtige Slovenen nog in het bezit zijn van oude paspoorten, afgegeven door het voormalige koninkrijk Yugo-slavië. Hiervan is de geldigheidsduur reeds lang verstreken en uiteraard worden ze niet meer verlengd. De Yugo-slavische legatie in Den Haag stimuleert de afgifte van nieuwe paspoorten vanwege de Volksrepubliek. Aan enkele gezinnen werden reeds ongevraagd aanvraagformulieren toegezonden, zodat het vermoeden dat terzake een actie op komst zou kunnen zijn, niet ongerechtvaardigd is. Om redenen waarop we hier niet nader in hoeven te gaan, wensen de meeste Slovenen deze paspoorten niet te accepteren'. IISG, SAL, 56.

94 De *Maasbode* 22 oktober 1953: 'De Joegoslavische autoriteiten actief in de Mijnstreek'.

95 *Jugoslavanska Društva Edinost* (Eenheid) was begin jaren vijftig (vermoedelijk in 1951) opgericht nadat bijna alle leden van het bestuur van *Svobodna Jugoslavija* met het transport van 1947 uit Nederland waren vertrokken. Opvallend genoeg maakte Rudolf Selič, die lange tijd gold als de emigratievertrouwenspersoon en die de voorzitter was (geweest) van de katholieke *Zveza*, deel uit van dit bestuur. Kopieën van de correspondentie van *Edinost* met o.a. *SIM* zijn terug te vinden in IISG, SAL, 103-104.

96 De *Maasbode* 22 oktober 1953: 'Deze bezoeken moeten - zo verneemt het K.N.P. uit welingelichte kringen - worden gezien tegen de achtergrond van de trips'.

om hun moreel en als het moest ook financieel te steunen.⁹⁷ Al die aandacht in de media leidde tot Kamervragen door Jos Maenen, een Limburgs Tweede Kamerlid van de KVP. De reactie van de Nederlandse regering kwam erop neer, dat zij niet op de hoogte was van enige politieke actie door het Joegoslavische gezantschap.⁹⁸

In het nieuwe jaar pleitte de Joegoslavische gezant in een toespraak opnieuw voor praktische samenwerking tussen de titoïsten en de katholieken, althans waar het ging om vraagstukken 'welke hen niet scheiden',⁹⁹ maar hij merkte daarbij op dat er geen plaats was voor 'verraders en misdadigers'. Daarmee kon volgens de Limburgse pers nauwelijks iemand anders dan Babnik zijn bedoeld.¹⁰⁰ In de jaren 1954 en 1955 koos *De Gazet van Limburg* onverbloemd partij voor aalmoezenier Nande Babnik. Geheel in de katholieke geest van de jaren vijftig schreef de krant dat de Mijnstreek vooral belang had bij burgers die meebouwden aan het behoud van het christendom in Limburg. Daarin paste volgens de krant geen titoïstische eenheidsorganisatie.¹⁰¹

In rustiger vaarwater

Begin 1955 vertrok Nande Babnik plotseling uit Nederland. Naar zeggen uit eigen beweging, omdat de tegendruk te groot zou zijn geworden. Mogelijk is ook zijn slechte gezondheid een reden geweest om uit te wijken.¹⁰² Een paar maanden na zijn vertrek trad Milan Ristić af als gezant van de Federatieve Volksdemocratische Republiek Joegoeslavië. Dat de Sloveense gemeenschap vanaf het eind van de jaren vijftig in rustiger vaarwater terecht kwam, had alleen zijdelings te maken met het vertrek van Babnik en Ristić. Het katholieke verenigingsleven bloeide als nooit tevoren en het communistische *Edinost* was op sterven na dood. Het laatste conflict ging om de transporten naar het vaderland. Bij de organisatie van groepsreizen hadden de communisten al in 1953 of 1954 concurrentie gekregen van katholieke verenigingen, die op eigen houtje reizen begonnen te organiseren.¹⁰³ Dat werd mogelijk door de oprichting van de Sloveense emigratiestichting *Slovenska Izseljenska Matica* (kortweg *Matica*) in 1951, die als contact ging fungeren tussen de Joegoslavische overheid en emigranten overal ter wereld. Na haar oprichting versoepelden de contacten met het vaderland, waardoor de communisten in Zuid-Limburg hun monopoliepositie verloren.¹⁰⁴ Ook culturele verenigingen als *Zvon* en *FSN* kregen nu de kans om

97 *Ibidem*.

98 *De Volkskrant* 29 oktober 1953: 'Sloveense mijnwerkers in Limburg onder druk.'

99 *De Gazet van Limburg* 12 juni 1954.

100 *De Gazet van Limburg* 18 juni 1954.

101 *Ibidem*: 'Sloveense gelijkschakeling in Limburg'; 'Vrome, maar ijdele wensen van de gezant van Joegoeslavië'; 'Onwaardige aanval op de Sloveense zielzorger.'

102 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Marija Jančić op 28 april 2008.

103 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Cili Robek-Gril op 18 oktober 2007. Volgens Cili werd het eerste transport door de Barbara in de persoon van haar vader georganiseerd in 1953.

104 De vereniging *Edinost* is nooit officieel opgeheven, maar het lijkt erop dat zij in 1955 of 1956 haar activiteiten staakte. Kopieën van de correspondentie van *Edinost* met o.a. SIM zijn terug te vinden in IISG, SAL, 103-104. De correspondentie met SIM loopt van 1951 tot 1956.

Leden van 'Hripova Žaba' (= Het Schorre Kikkertje), Geleen 1952. Dit zangkoor behoorde in de jaren vijftig tot de vaandeldragers van de Sloveense volkszang. HBM, collectie Sint-Barbara.

in Slovenië op te treden, en omgekeerd traden populaire Sloveense orkesten in Nederland op. Zulke uitwisselingsprogramma's stimuleerden het verenigingsleven in Zuid-Limburg en de Sloveense gemeenschap veroverde zo ook een vaste plek in de Limburgse samenleving. In de loop van de jaren vijftig begonnen sommige Limburgse Slovenen Tito steeds minder als de vijand te zien, en steeds meer als 'de man die het helemaal nog niet zo slecht gedaan heeft'.

Na het vertrek van Babnik is van Nederlandse zijde wel nagegaan of er nog aparte zielzorg voor Slovenen nodig was.¹⁰⁵ De schrik van de plotselinge successen van de communisten eind jaren veertig zat er nog flink in, dus het antwoord luidde positief. In 1955 werd daarom de Sloveense priester Vinko Flek uit Argentinië overgeplaatst naar Nederland, drie jaar later opgevolgd door Jože Puš, die ook uit Argentinië kwam.¹⁰⁶ Met hem trad de laatste priester aan die alleen onder de Slovenen in Zuid-Limburg werkte. Bij zijn aflossing in 1960 door Vinko Žakelj kreeg deze behalve de Sloveense gemeenschap in Belgisch-Limburg, waar hij al werkte, ook 'de Limburgers' onder zijn hoede.¹⁰⁷ Toen de katholieke Slovenen in 1953 voor de eerste keer met een transport op vakantie gingen naar Joegoslavië zou hij hebben gezegd: 'Jullie gaan jullie ziel verko-

105 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Marija Jančič op 28 april 2008.

106 Wellicht werd ook Flek aangesteld door Rožman, die de Mijnstreek persoonlijk bezocht in juli 1957.

107 Brochure *Zvon*, 28. IISG, SAL, 28. Zowel Flek als Žakelj zouden uit kringen van *domobranci* komen. Žakelj zou Slovenië niet hebben mogen inreizen, ook niet na 1991 (vriendelijke mededeling Frank van Krevel).

pen aan de communisten!¹⁰⁸ Žakelj is overigens veel langer gebleven dan de meeste van zijn voorgangers, en werkte maar liefst zesendertig jaar in België en Nederland. In 1996 overleed hij als gevolg van een verkeersongeval, waarna de aartsbisschop van Slovenië pastoor Alojs Rajk aanwees als zijn opvolger. In 2007 is er opnieuw een opvolger aangewezen: bisschoppelijk delegaat Janez Pucelj. Net als Rajk voor hem resideert Pucelj in Brussel en bezoekt hij van daaruit de gemeenschappen in Limburg, Eisden en Genk.

Besluit: Sloveense blijvers en hun nakomelingen

1980: een bestandsopname

In de jaren 1979-1980 deden de Utrechtse antropologen Paul Brassé en Willem van Schelven uitgebreid onderzoek naar de positie van Poolse, Italiaanse en Sloveense gemeenschappen in de Mijnstreek. Aan de hand van hun bevindingen is het mogelijk een bestandsopname te bieden van de situatie waarin Slovenen en hun nakomelingen 35 jaar na de oorlog verkeerden. Zij leefden toen verspreid over de voormalige Mijnstreek en werkten niet meer in de mijnen. Net als andere Limburgers waren zij na sluiting terechtgekomen in andere beroepen. De eerste generatie Slovenen was met pensioen of al overleden; de tweede generatie in de bloei van zijn bestaan. Om hoeveel mensen het in die tijd ging, hebben de antropologen niet berekend. Zij vermeldden wel dat er ongeveer 300 in de gemeente Heerlen woonden. Het aantal Slovenen in de gehele Mijnstreek lag natuurlijk hoger, maar het onderzoek concentreerde zich op Heerlen. Franc Drenovec schatte in 1980, tijdens zijn gesprek met Brassé toen, dat tussen de 300 en de 500 mensen zich onderdeel voelden van de Sloveense gemeenschap. Meer dan 100 zouden er toen nog te traceren zijn in Brunssum, waarvan driekwart geassimileerd genoemd kon worden. Zij hadden hun thuisbasis nog steeds in de Mavo-school St. Vincentius a Paolo, waar in het weekend repetities plaatsvonden van het zangkoor *Zvon* (zaterdag) en de dansgroep *Folklorina Skupina Nizozemska* (zondag). Op maandagavond kreeg de tweede en derde generatie, aangevuld met aangetrouwde familieleden, ondericht in de Sloveense taal.

In het jaar van de bestandsopname waren nog in twee plaatsen in Zuid-Limburg Sloveense verenigingen actief: in Heerlen en in Geleen. De gefuseerde St. Barbara-vereniging Heerlerheide-Brunssum, heropgericht in de jaren vijftig, gold nog altijd als de moedervereniging en had ook de meeste leden. Het succes van de vereniging leek vooral toe te schrijven aan het zangkoor *Zvon* en de folkloredansgroep *Folklorina Skupina Nizozemska*, die allebei zelfstandig functioneerden maar nauw samenwerkten met de moedervereniging. De meerderheid van de leden behoorde tot de tweede generatie. De vereniging had ook wel leden met een Nederlandse achtergrond, maar die waren getrouwd met Slovenen. Tijdens de vergaderingen werd Nederlands gesproken, wat in de decennia daarvoor ondenkbaar zou zijn geweest. In de Barbara-vereniging van Lutterade/

108 IISG, SAL, 175-176, interview Milena Mulders met Cilie Robek-Gril op 27 augustus 2008.

Geleen behoorde bijna de helft van de leden tot de tweede generatie. Net als andere Sloveense verenigingen in die tijd kende ook Geleen het fenomeen van Nederlandse leden, allen getrouwd met een Sloveen(se).

In 1980 ging het zo goed met de Sloveense cultuur in Zuid-Limburg doordat de folkloredansgroep uit Heerlen veel bijval oogstte. In 1980 telde de groep maar liefst 60 dansers, afkomstig uit dertig gezinnen die in Heerlen, Eygelshoven, Geleen en Ubach over Worms woonden. De meeste leden van de dansgroep behoorden destijds tot de tweede en de derde generatie. In tegenstelling tot de folkloristische dansgroep maakte het Sloveense zangkoor uit Heerlerheide een moeizame tijd door. In de jaren zestig nam het aantal koorleden fors af. De kern werd in die periode gevormd door de overblijvende leden, die uitgroeiden tot een hechte groep - en dat is altijd zo gebleven. Het koor begon toen ook voor het eerst weer op te treden voor een Nederlands publiek en steeds vaker luisterde *Zvon* ook Nederlandse kerkdiensten op met Sloveense zang.¹⁰⁹ Ook het contact met de emigratiestichting *Slovenska Izseljenska Matica* droeg bij aan de professionele ontwikkeling van het koor. Zowel in 1969 als in 1974 werden koor en dansgroep door 'de Matica' uitgenodigd om een gezamenlijke concertreis door Slovenië te maken. In het jaar van de bestandsopname organiseerden de verenigingen in Heerlen-Brunssum en Geleen als vanouds vooral eigen activiteiten, en vierden zij alleen Pasen en Kerst gezamenlijk. Andere activiteiten die nog altijd in ere werden gehouden, waren de viering van Moederdag, Sinterklaas en het Martinusfeest - en niet te vergeten de wijndruivenbals. In de Mavo-school werd nog steeds in eigen beheer een cursus Sloveense taal gegeven aan leden van de tweede en derde generatie en aan aangetrouwde familie.¹¹⁰

Sloveense onafhankelijkheid en de opheffing van de Barbara-vereniging

In 1991 werd Slovenië na een tiendaagse oorlog onafhankelijk. De Sloveense verenigingen in Zuid-Limburg namen geen stelling toen Slovenië door het Joegoslavische leger werd aangevallen. Wel maakte men zich zorgen om familie, vrienden en onroerend goed. Die bezorgdheid leidde uiteindelijk tot gezamenlijke hulpacties, in samenwerking met het plaatselijke Rode Kruis en verschillende Caritas-organisaties in Slovenië. De verenigingen in Limburg zamelde onder de naam *Slovenska Skupnost* kleding, speelgoed, levensmiddelen en medicijnen in om zo hulp bieden aan de vele duizenden Kroatische en Bosnische vluchtelingen die hun toevlucht zochten in Slovenië.¹¹¹ Meerdere grote transporten bereikten tussen 1991 en 1996 de vluchtelingenkampen in onder meer Portorož, Jesenice, Ptuj, Velenje en Maribor. De acties werden gecoördineerd door M.J.M. Ashmann, de voormalige directeur van de Limburgse Immigratie Stichting (LIS).¹¹²

109 Brochure *Zvon*, 18. IISG, SAL, 28.

110 IISG, SAL, 80, interview Brassé met Ad Hamers (ongedateerd).

111 *Slovenska Skupnost* was het in 1953 opgerichte, overkoepelende bestuursorgaan waaronder de Sloveense St. Barbara-vereniging Heerlerheide-Brunssum, het zangkoor *Zvon* en de Sloveense folkore dansgroep *Nizozemska* gezamenlijk naar buiten traden.

112 Persbericht over de hulpactie voor Kroatische vluchtelingen in Slovenië. IISG, SAL, 49.

De Sloveense gemeenschap voelde zich van begin af aan op menselijk vlak nauw verbonden met het lot van de Joegoslavische vluchtelingen, maar hield zich ten aanzien van politiek over het geheel genomen op de vlakte. De initiatiefnemers van het Comité Nederlandse erkenning Slovenië, onder wie de historicus Frank van Krevel, vonden in Limburg zelfs nauwelijks draagvlak voor hun doelstellingen.¹¹³ Anton Robek jr., die op dat moment voorzitter was van de Sloveense St. Barbara-vereniging, legde zeventien jaar na dato uit waarom hij toen – zoals Van Krevel het zich herinnerde – ‘geen noodzaak zag in een onafhankelijk Slovenië’:

De Barbara-vereniging was van oudsher een mijnwerkersvereniging. Ogericht voor de emigranten om lief en leed met elkaar te delen en om sociale en culturele activiteiten te organiseren. De vereniging heeft zich altijd verre gehouden van politiek, toen dus ook. Ik kan nog steeds geen reden bedenken waarom wij toen wel een standpunt hadden moeten innemen ten aanzien van de politieke ontwikkelingen.

Voor Van Krevel bewees die uitspraak hoe ver de emigranten en hun nakomelingen van het moderne Slovenië verwijderd waren geraakt. Het land zou voor hen alleen nog de waarde hebben van een dierbare herinnering of een mooie aanleiding voor een hobby. Politiek, strijd en zeker bloedvergieten hoorden daar niet bij. Dat was het grote verschil met de driekwart eeuw die aan die periode voorafging.

Wat de Limburgse afstammelingen van de Sloveense migranten misschien nog wel meer heeft geraakt dan de Sloveense onafhankelijkheid was de opheffing van de laatste St. Barbara-vereniging in 2001. Het was alsof daarmee een einde was gekomen aan het tijdperk van hun ouders en grootouders. Bij deze gelegenheid plaatsten Ad Hamers en Edy Bevk een emotioneel bericht op het internet, waarin zij vertelden hoe hun ouders en vrienden hier waren gekomen en welke beproevingen ze hadden moeten doorstaan, hoe de Barbara-vereniging hun daarbij ondersteund had en welke nieuwe initiatieven er waren ontstaan:

De tijd van de mijnen is voorbij, de tijd van de Barbara-vereniging is voorbij. Ze heeft goed werk gedaan: de uit haar voortgekomen verenigingen blijven bestaan. Slovenië, het geboorteland van onze ouders, is nu een zelfstandig staatje geworden. [...] Wij, Slovenen van afkomst, nu geïntegreerde Nederlanders op allerlei posten en in allerlei beroepen werkzaam, willen bij deze gelegenheid ook een beroep doen op de Nederlandse samenleving om Slovenië te ondersteunen bij haar pogingen tot de Europese Unie toe te treden. [...] Wij zijn Nederlanders, wij waren Slovenen. Slovenië heeft een plek in onze harten.

113 IISG, SAL, 179-180, emailwisseling met Frank van Krevel, de toenmalige voorzitter van het Comité Nederlandse erkenning Slovenië.